

Jakub Pankiewicz

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID: 0009-0001-9449-1511

jakubpankiewicz23082002@gmail.com

ROZWÓJ PARTII ULTRAPRAWICOWYCH NA PRZYKŁADZIE PARTII CHEGA PODCZAS WYBORÓW PARLAMENTARNYCH W PORTUGALII W 2024 ROKU

STRESZCZENIE: System partyjny w Portugalii od 51 lat reprezentuje państwo demokratyczne. Po obaleniu prawicowej dyktatury w 1974 roku zapanował pluralizm polityczny. Oznaczało to również powrót partii skrajnie prawicowych, starających się odzyskać choć część władzy. Żadna z tych partii nie osiągnęła takiego wyniku w wyborach parlamentarnych jak założona w 2019 roku partia CHEGA. Niniejszy artykuł ukazuje tło polityczne dla partii skrajnie prawicowych w Portugalii, historię partii, założenia, sylwetkę jej lidera, a także poddaje analizie wynik wyborów parlamentarnych z 2024 roku. Badania zostały przeprowadzone na podstawie analizy licznych portugalskojęzycznych artykułów (naukowych i publicystycznych), danych z ankiet realizowanych na terenie Portugalii oraz materiałów z oficjalnych stron portugalskich instytucji rządowych. Przedmiotem badań był rozwój skrajnie prawicowej portugalskiej partii, która w trzeciej dekadzie XXI wieku wraz z takim partiami jak Vox czy Rassemblement National coraz bardziej zyskuje na popularności. Wyniki badań ukazały, iż za sukces partii odpowiadały zarówno problemy ekonomiczno-społeczne kraju, jak i odpowiednie budowanie marki politycznej przez partię i jej lidera.

SŁOWA KLUCZOWE: CHEGA, ultraprawicowe, rasizm, wybory, Zgromadzenie Narodowe

Wstęp

Portugalska scena polityczna przez lata uważana była przez politologów za ostatnie miejsce, w którym partia skrajnie prawicowa mogła zdobyć popularność¹. W historii państwa portugalskiego ostatni okres, w którym skrajna prawica posiadała znaczące wpływy w polityce, trwał do 25 kwietnia 1974 roku. Portugalczycy nazywają ten dzień Rewolucją 25 kwietnia (port. *Revolução de 25 de abril*). Polakom wymieniona data znana jest pod nazwą rewolucji goździków (port. *Revolução dos Cravos*) – od goździków wkładanych przez przechodniów w lufy protestujących żołnierzy. Przewrót ten zakończył rządy Marcela Caetana – następcy António de Oliveira Salazara, ultraprawicowego dyktatora, który rządził Portugalią przez ponad 40 lat².

Po zmianie rządów w 1974 roku portugalski system partyjny składał się z wielu pomniejszych partii, które, aby utworzyć rząd, musiały zawiązywać koalicje³. Feno-

1 N. Walker, *Portugal: 2022 general election*, House of Commons Library, Londyn 2022.

2 *A construção da Democracia (1974-1976)*, <https://app.parlamento.pt/comunicar/V1/202104/72/artigos/art2.html> [dostęp 11.01.2025].

3 B. Kosowska-Gąsoł, *System partyjny Portugalii*, [w:] B. Kosowska-Gąsoł (red.), *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, Kraków 2010.

menem według badaczy okazał się fakt, iż system ten ewoluował w stronę *de facto* systemu dwupartyjnego – największym poparciem w parlamencie portugalskim cieszy się Partia Socjalistyczna (port. Partido Socialista – PS) oraz Sojusz Demokratyczny (port. Aliança Democrática – AD)⁴.

Opisany *status quo* uległ zmianie, gdy 9 kwietnia 2019 roku przez portugalskiego prawnika oraz polityka André Venturę została założona partia CHEGA (pol. dość). Reprezentuje ona poglądy eurosceptyczne, narodowo-konserwatywne, populistyczne oraz – co jest zauważane przez dużą część środowiska eksperckiego – skrajnie prawicowe⁵.

Wspomniana partia zostanie użyta przez autora artykułu jako przykład rozwoju partii ultrapravicowej w XXI wieku. Pierwszym aspektem będzie szczegółowe omówienie partii radykalnie prawicowych na scenie politycznej w Portugalii od momentu rewolucji 25 kwietnia do chwili utworzenia partii CHEGA. Następnym krokiem będzie wyjaśnienie historii partii. W dalszej części zostanie podjęta analiza lidera ugrupowania skrajnie prawicowego André Ventury z jednoczesną próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób były członek partii socjalistycznej zdołał w tak krótkim czasie stworzyć partię, która w 2024 roku stała się trzecią partią w Portugalii z największym poparciem. Ostatnim aspektem niniejszego tekstu będzie analiza porównawcza wyników uzyskanych przez partię podczas wyborów parlamentarnych w 2021 oraz 2024 roku, wraz z możliwymi przyczynami osiągniętego rezultatu. Praca została oparta na następujących metodach badawczych: analiza źródeł, analiza porównawcza oraz analiza skuteczności.

Radykalna prawica na portugalskiej scenie politycznej w latach 1974-2019

W wyniku rewolucji goździków w 1974 roku partie portugalskie uległy głębokiej fragmentaryzacji. Nie oznaczało to odejścia od poglądów skrajnie prawicowych (kojarzonych z obalonym reżimem postsalazarowskim). Środowisko prawicowe (w tym radykalnie prawicowe) w 1974 roku składało się z następujących partii:

- Centrum Socjaldemokratyczne (port. Centro Democrático Social, CDS);
- Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna (port. Partido da Democracia Cristã, PDC);
- Partia Liberalna (port. Partido Liberal, PL);
- Demokratyczna Partia Portugalskich Robotników (port. Partido Trabalhista Democrático Português, PTDP);
- Federalny Ruch Partii Portugalskiego Postępu (port. Movimento Federalista Português-Partido do Progresso, MFP-PP);

⁴ *Ibidem*.

⁵ C. Chiappa, *Chega: 5 things to know about Portugal's surging far-right party*, Politico 12.03.2024, <https://www.politico.eu/article/5-things-portugal-surgin-far-right-party-chega-ventura/> [dostęp 26.01.2025].

- Portugalska Partia Ludowa (port. Movimento Popular Português, MPP);
- Portugalska Nacjonalistyczna Partia (port. Partido Nacionalista Português, PNP)⁶.

Scena polityczna reprezentująca prawicowe poglądy jeszcze w 1974 roku mogła być szeroko definiowana – od socjaldemokratów przez Partię Liberalną, przechodząc do partii *stricte* nacjonalistycznej. Ugrupowania te nie sprostały zadaniu, jakim miało być skupienie elektoratu prawicowego w jednym miejscu w celu walki z ugrupowaniami lewicowymi⁷. Skutkowało to powstaniem licznych organizacji prawicowych działających za pomocą ataków terrorystycznych, blokad drogowych oraz walki z wszelkimi rodzajami lewicowo-centrowych poglądów. Jedną z takich organizacji była Portugalska Armia Wyzwoleńcza (port. Exército de Libertação Português – ELP) mająca swoje bojówki oraz cywilne struktury z liderem ugrupowania Barbieri Cardoso⁸. Stanowcza retoryka organizacji doprowadziła do serii zamachów, których celem stały się ośrodki partii lewicowych na terenie Portugalii w 1975 roku⁹. W latach 1976-1980 radykalna prawica portugalska skupiała się wokół trzech głównych nurtów: Partii Socjaldemokratycznej (port. Partido Social Democrata – PSD), Frontu Narodowego (port. Frente Nacional – FN) oraz Niezależnego Ruchu na Rzecz Narodowej Odbudowy (port. Movimento Independente para a Reconstrução Nacional – MIRN)¹⁰. Należy zaznaczyć, że MIRN w tamtym czasie prowadził szerokie działania na rzecz zachęcenia młodzieży do wstąpienia w strukturę organizacji¹¹. Lata 1980-1985, w których Cavaco Silva zwyciężył na początku w wyborach wewnątrz PSD, a w 1985 wraz z wygraniem wyborów parlamentarnych przez PSD objął urząd premiera, skutkowało stagnacją w środowiskach radykalnej prawicy (osłabiając ich retorykę polityczną)¹².

Opisane zjawisko stagnacji zostało zakwestionowane już w 1985 roku. José Luís Paulo Henriques, Vítor Santos, Manuel Andrade, Alexandre Freire oraz Paulo Sequeira założyli Stowarzyszenie Działania Kulturalno-Narodowego (port. Associação Cultural Acção Nacional), w późniejszym czasie zmienione na Ruch Działań Narodowych (port. Movimento de Acção Nacional – MAN)¹³. Organizacja ta powstała na skutek niezadowolenia jej założycieli z sytuacji politycznej, jaka nastąpiła po rewolucji goździków. Ruch skupił swoje działania wokół czasopisma „Narodowa Awangarda” (port. „Vanguarda Nacional”), aby w dalszej części opisać swoją grupę jako „ruch kulturowy

6 B. Madeira, *As direitas radicais portuguesas no pós-25 de Abril: ideias, representações e discurso (1974-1982)*, „Locus: Revista de História” 2023, nr 29(1), s. 152-177.

7 *Ibidem*.

8 F. Chang de Almeida, *A direita radical em Portugal: da Revolução dos Cravos à era da internet*, Estudos Ibero-Americanos, „Porto Alegre” 2015, nr 41(1), s. 98-125.

9 *Ibidem*.

10 B. Madeira, *As direitas...*, s. 152-177.

11 F. Chang de Almeida, *A direita...*, s. 98-125.

12 B. Madeira, *As direitas...*, s. 152-177.

13 *Ibidem*.

i polityczny złożony z nacjonalistów, o rewolucyjnym i powszechnym charakterze¹⁴. Należy zauważyć, iż ta wypowiedź jest potwierdzeniem orientacji politycznej organizacji – negatywnie nastawiona wobec liberalno-lewicowej rewolucji, jawnie deklarująca stanowisko nacjonalistyczne, opisująca swój model postępowania za pomocą rewolucyjnych działań. Narzędzia, jakie zostały do tego wykorzystane, były podobne do tych, których używała we wcześniejszych latach ELP. Były to ataki na ośrodki lewicowe (tym razem przy użyciu członków subkultury tzw. skinheadów, a nie jak w przypadku ELP, gdzie zostały użyte paramilitarne bojówki), których rezultatami były zabójstwo socjalistycznego aktywisty José Carvalho w Lizbonie w 1989 roku oraz pobicie ze skutkiem śmiertelnym czarnoskórego obywatela Kraju Zielonego Przyłądka Alcindo Monteiro w Lizbonie w 1995 roku (podczas zajścia doszło do pobicia jeszcze 10 innych czarnoskórych osób)¹⁵. Z przedstawionych działań wyłania się kolejna cecha organizacji niewspominana w manifestie młodzieży MAN – rasizm. Nadaje to organizacji jeszcze bardziej skrajnie prawicowego charakteru. Przykład Monteiro był początkiem dalszej radykalizacji już wcześniej ekstremistycznego środowiska portugalskiej prawicy. Doprowadziło to do powstania nowych ruchów o poglądach radykalnie prawicowych, takich jak:

- Fundacja Narodowych Czynów (port. Acção Fundacional Nacionalista, AFN);
- Sojusz Narodowy (port. Aliança Nacional, AN);
- Sprawa Tożsamości (port. Causa Identitária, CI)¹⁶.

Ostatnia dekada XX wieku oraz początek XXI wieku były czasem, w którym radykalna prawica portugalska była zdominowana przez wcześniej wspomnianą subkulturę skinheadów. Do wspomnianej organizacji ELP dołączyło powstałe wśród więźniów zamieszanych w zabójstwo Monteiro, w latach 1995-2000, stowarzyszenie Porządek portugalski (port. Ordem Lusa). Członkowie tej grupy działali w sposób podobny do poprzednich organizacji, używając przemocy jako swojego znaku rozpoznawczego (Porządek portugalski był pierwszą skrajnie prawicową organizacją w Portugalii, która wykorzystywała internet do szerzenia swoich idei i wartości)¹⁷. Wraz z brutalizacją działalności radykalnej prawicy pojawiał się problem reprezentacji na scenie politycznej. Organizacje, które wykorzystywały przemoc jako swój środek propagowania wartości, nie mogły liczyć na duże, a nawet jakiegokolwiek poparcie.

Doprowadziło to do powstania w 2000 roku Narodowej Partii Odrodzenia (port. Partido Nacional Renovador, PNR). Partia zastąpiła ruch MAN jako symbol portu-

14 *Movimento de Ação Nacional*, RTP Arquivos, 18.01.1994, <https://arquivos.rtp.pt/conteudos/movimento-de-acao-nacional/> [dostęp: 15.01.2025].

15 B. Madeira, *As direitas...*, s. 152-177.

16 *Ibidem*.

17 A. Lusa, *Europol alerta: há três grupos de extrema-direita ativos em Portugal*, 27.06.2019, <https://rr.sapo.pt/noticia/pais/2019/06/27/europol-alerta-ha-tres-grupos-de-extrema-direita-ativos-em-portugal/156074/> [dostęp 27.01.2025].

galskiej skrajnej prawicy (wiązało się to z powstaniem symbolu partii, odpowiednich barw partyjnych oraz innych aspektów wyróżniających członków PNR w portugalskim dyskursie politycznym)¹⁸. Największą uwagę organizacja zyskała w marcu oraz kwietniu 2007 roku, kiedy wywiesiła w Lizbonie ksenofobiczne billboardy z napisem: „Dość imigracji. Nacjonalizm jest rozwiązaniem. Miłej podróży. Portugalia dla Portugalczyków” (port. *Basta de imigração. Nacionalismo é solução. Façam boa viagem. Portugal aos portugueses*)¹⁹. PNR natomiast uważało, że banery reklamowe skierowane były tylko do imigrantów, którzy przybywają do Portugalii w sposób nielegalny oraz popełniają przestępstwa²⁰. Partia w 2008 roku wyszła naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców Portugalii z kolejnymi rasistowskimi hasłami (tym razem były to billboardy przedstawiające deportację osób obywatelstwa innego niż portugalskie przy użyciu czarnych oraz białych owiec)²¹. Partia w swoich założeniach nie uważa się jednak za ugrupowanie rasistowskie, lecz bardziej nacjonalistyczno-patriotyczne (przy czym członkowie partii są przekonani, iż nacjonalizm jest rozwiązaniem większości współczesnych problemów społecznych Portugalii)²². Partia w późniejszych latach cieszyła się marginalnym poparciem, czego dowodem jest brak uzyskania miejsc w parlamencie portugalskim w wyborach parlamentarnych w 2024 roku.

Portugalska scena polityczna w drugiej dekadzie XXI wieku przechodziła przez kolejne kryzysy związane z brakiem stabilności rządu oraz opozycją, która odsuwała wszelkie partyjne postulaty. Sytuacja radykalnej prawicy była podobna do sytuacji w pierwszej połowie lat 80. XX wieku – brak wizji na zorganizowanie kapitału politycznego ultrapravicowych środowisk oraz stagnacja. Zmiany nadeszły w 2019 roku, kiedy to zarejestrowano partię CHEGA.

Historia partii CHEGA

Historia powstania partii sięga roku 2017. Kandydat na burmistrza miasta Loures w dystrykcie Lizbona, André Ventura, podczas swojej kampanii wyborczej zwracał na siebie uwagę wyborców poprzez rasistowskie hasła wygłaszane pod adresem społeczności romskiej²³. Ventura w tamtym czasie należał do Socjaldemokratycznej Partii Portugalii. Kontrowersje, jakie powstały wokół podejścia Ventury do kwestii romskiej, doprowadziły do wniesienia oficjalnej skargi przez kandydata z partii Blok Lewicy (port.

18 J.M.D. Costa, *O Partido Nacional Renovador: a nova extrema-direita na democracia portuguesa*, „Análise Social” 2011, nr 46(201), s. 765-787.

19 B. Madeira, *As direitas...*, s. 152-177.

20 *Ibidem*.

21 J.M.D. Costa, *O Partido...*, s. 765-787.

22 *Ibidem*.

23 R. Marchi, *Portugal y la derecha radical: otra «excepción» que cae*, „Nueva Sociedad” 2022, nr 300, <https://nuso.org/articulo/portugal-derecha-radical/> [dostęp 20.01.2025].

Bloco de Esquerda, BE) Fabiana Figuerendo²⁴. Ta sytuacja oraz walki wewnątrzpartyjne dotyczące kierownictwa partii doprowadziły do opuszczenia jej szeregów przez André Venturę w październiku 2018 roku.

Krótko po wystąpieniu z partii Ventura zebrał ponad 8 000 podpisów pod wnioskiem powołującym nową partię. Wniosek został wniesiony do Sądu Konstytucyjnego i 9 kwietnia 2019 roku została oficjalnie powołana do życia partia CHEGA²⁵. Następnie lider partii wszedł w koalicję z Monarchistyczną Partią Ludową (port. Partido Popular Monárquico, PPM), z partią Obywatelstwo i Chrześcijańska Demokracja (port. Cidadania e Democracia Cristã, PPV/CDC), z ramienia której Ventura startował w wyborach do Parlamentu w 2019 roku²⁶. Koalicja partyjna jednak nie przyjęła nazwy CHEGA, skłaniając się ku nazewnictwu BASTA!²⁷. Ventura, podobnie jak w 2017 roku, wzbudził kontrowersje, nie biorąc udziału w debatach telewizyjnych, zamiast czego wystąpił na kanale Poranna Poczta (port. Correio da Manhã TV). Jest to prywatny kanał telewizyjny zajmujący się tematyką przestępstw, generalizujących treści oraz informacji dotyczących wydarzeń na świecie²⁸. Źle poprowadzona kampania wyborcza poskutkowała nieuzyskaniem żadnego, z dwóch wcześniej planowanych, miejsc w Parlamencie, uzyskując wynik na poziomie 1,49%²⁹.

W wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w 2019 roku partia CHEGA uzyskała jedno miejsce w Zgromadzeniu Narodowym³⁰ (port. Assembleia da República), które zostało obsadzone przez lidera partii. Rok później, w 2020 roku, CHEGA podczas wyborów zdobyła dwa miejsca w Ustawodawczym Zgromadzeniu Azorów (regionalne zgromadzenie ustawodawcze na autonomicznym terenie Azorów). Pomimo uzyskania większości miejsc przez Partię Socjalistyczną CHEGA udzieliła oficjalnego poparcia prawicowemu rządowi Azorów pod przewodnictwem José Manuela Cabrala Diasa Bolieiro. Według dziennikarza czasopisma „Jacobin”, Ricardo Cabrala Fernandes, Azory to mały region – lecz był to duży krok w normalizacji partii CHEGA oraz osiąganiu podobnych wyników na większą skalę w rozumieniu narodowym³¹.

24 T. Belluomini, *Chega: a trajetória do partido português de extrema-direita que pode mudar o rumo político do país*, Mundo, 11.03.2024, https://www.terra.com.br/noticias/mundo/chega-a-trajetoria-do-partido-portugues-de-extrema-direita-que-pode-mudar-o-rumo-politico-do-pais,boab8082201ffb24d2976e21e87a3b6c7eokxz2l.html#google_vignette [dostęp 20.02.2025].

25 CHEGA, *Strona Główna*, <https://partidocheга.pt> [dostęp 19.01.2025].

26 R. Marchi, *Portugal y...*

27 Nowa nazwa oznaczała to samo co słowo CHEGA w języku portugalskim. Zob. *Słownik polsko-portugalski*, Level Traiding 2015.

28 M.C.L.B. Barroso, *O espaço do crime na informação da CMTV: a exploração do voyeurismo na televisão sensacionalista*, Politécnic de Lisboa Lizbona 2022.

29 R. Marchi, *Portugal y...*

30 Y.S. Rittelmeyer, E.G. Ramirez, *The Portuguese Parliament and EU affairs*, Lizbona 2021.

31 C.F. Ricardo, *The Rise of Portugal's Far Right Is a Wake-Up Call*, Jacobin, 2.03.2022, <https://jacobin.com/author/ricardo-cabral-fernandes> [dostęp 20.01.2025].

Ventura wystartował jako kandydat na prezydenta w wyborach w 2021 roku, zdobywając łącznie 12% głosów, co dało mu trzecie miejsce zaraz za kandydatką z Partii Socjalistycznej, Aną Gomes³². Należy wskazać, iż w 2021 roku partia Ventury istniała dopiero od 2 lat, zatem uznać to można za imponujący wynik. Rok po wyborach prezydenckich CHEGA uzyskała 7,2% głosów w wyborach parlamentarnych, zwiększając liczbę posłów w Zgromadzeniu Narodowym do 12. Wynik ten ustawił partię na trzecim miejscu w parlamencie portugalskim, ustępując jedynie takim partiom jak PS oraz PSD.

Następnym krokiem w historii partii były wybory parlamentarne przeprowadzone 10 marca 2024. CHEGA uzyskała w nich poparcie na poziomie 18,07%, co przełożyło się na 50 miejsc w parlamencie³³. Partia mogła liczyć na największą liczbę głosów w okręgu wyborczym Faro, leżącym w dystrykcie Alentejo na południu kraju. Ugrupowanie polityczne Ventury było najczęściej wybierane na północy kraju, zdobywając najwięcej mandatów w okręgach wyborczych Porto, Braga, Setúbal oraz w stolicy państwa³⁴. Wielu portugalskich politologów wyjaśnia wynik uzyskany przez partię jako skutek walki pomiędzy dwiema głównymi partiami politycznymi w Portugalii (CHEGA w tym przypadku miałaby pełnić funkcję partii „trzeciego wyboru”), dzięki czemu oddanie głosu na partię Ventury byłoby ruchem w stronę zniesienia dwubiegunowego środowiska politycznego w kraju³⁵. Lider koalicji PSD i AD, Luis Montenegro, odrzucił perspektywę wejścia w koalicję z CHEGA. W odpowiedzi do propozycji prezydenta Marcelo Rebelo de Sousa z uformowaniem rządu z partią Ventury Montenegro pozostał przy wcześniejszym stanowisku odnośnie do formowania rządu mniejszościowego³⁶.

Charyzmatyczny lider – André Ventura

Ventura urodził się 15 stycznia 1983 roku w jednej z podmiejskich dzielnic Lizbony. W wieku 14 lat z własnej woli przyjął chrzest i pierwszą komunię świętą, co przyczyniło się do wzmocnienia jego wiary. Ukończył studia prawnicze na Universidade Nova de Lisboa w 2005 roku, a już w 2013 roku obronił rozprawę doktorską z obszaru prawa publicznego w University College Cork w Irlandii³⁷. W swojej pracy doktorskiej doko-

32 C. Deloy, *Marcelo Rebelo de Sousa is re-elected President of the Republic of Portugal in the first round*, Robert Schuman Foundation, 2021.

33 *Portugal – 2025 general election*, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/portugal/> [dostęp 22.01.2025].

34 *Ibidem*.

35 A. Lusa, *Votação no Chega provocada pelo descontentamento dos eleitores, diz politólogo*, Observador, Lizbona, 12.03.2024, <https://observador.pt/2024/03/12/votacao-no-chega-provocada-pelo-descontentamento-dos-eleitores-diz-politologo/> [dostęp 22.01.2025].

36 N. Walker, *Portugal: 2022...; Luis Montenegro appointed Portugal's prime minister*, Le Monde, 21.03.2024, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/03/21/luis-montenegro-appointed-portugal-s-prime-minister_6640286_4.html [dostęp 20.02.2025].

37 *André Ventura – Portugal's ultra-right nationalist*, Table Briefings, 13.08.2024, <https://table.media/en/europe/heads/andre-ventura-portugals-ultra-right-nationalist> [dostęp 28.02.2025].

nał krytyki „kryminalnego populizmu”, „stygmatyzowania mniejszości” oraz wyraził zaniepokojenie „rozprzestrzenianiem się sił policyjnych”³⁸. W latach 2008-2009 opublikował dwie powieści: *Montenegro* (opisującą życie współczesnego premiera Portugalii Luísa Montenegro) oraz *A Última Madrugada do Islão* (pol. *Ostatni świt islamu*), które zawierały znaczne ilości treści dotyczących kobiecej uległości i homoerotyzmu³⁹.

Był wykładowcą na Autonomicznym Uniwersytecie w Lizbonie w latach 2013-2019 oraz wykładał na swojej Alma Mater w latach 2016-2018⁴⁰. Ventura miał również okazję pracować w zawodzie, w którym zdobył doświadczenie w toku studiów, pracując w portugalskiej kancelarii prawniczej Caiado Guerreiro w latach 2018-2019⁴¹. W życiorysie lidera partii CHEGA można również znaleźć okres pracy w portugalskiej służbie cywilnej. Po jej opuszczeniu w 2014 roku Ventura rozpoczął działalność polegającą na doradztwie podatkowym w sektorze prywatnym⁴². Od 2014 roku przez 6 lat André był komentatorem sportowym w gazecie „Correio da Manhã”, prowadząc audycje radiowe dotyczące wydarzeń sportowych oraz komentując na bieżąco sytuację podczas licznych meczy piłki nożnej⁴³.

Jose Pinto Coelho – lider skrajnie prawicowej partii portugalskiej Partia Narodowego Odrodzenia (port. Partido Nacional Renovador, PNR) wdał się w konflikt z Venturą. Według Coelho Ventura miał się dopuścić kradzieży przemowy lidera PNR-u w 2017 roku⁴⁴. Ksenofobiczne komentarze pod adresem społeczności romskiej w Portugalii również zostały połączone z osobą lidera partii CHEGA. Skutkowało to złożeniem przez lidera BE Fabiana Figueiredo zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa w sprawie wypowiedzi Andre Ventury⁴⁵.

Ventura założył partię CHEGA, wstępując do koalicji BASTA! w celu kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku. Wybory do PE zakończyły się wynikiem negatywnym dla koalicji BASTA!, a partia CHEGA w tym samym roku wzięła udział w wyborach do parlamentu portugalskiego, uzyskując jeden mandat

38 N.F. Santos, *Tese de doutoramento de André Ventura critica „populismo penal” e „estigmatização de minorias”*, Público, 2.11.2019, <https://www.publico.pt/2019/11/02/politica/noticia/tese-doutoramento-andre-ventura-critica-aproveitamento-politico-vontade-punicao-1892226> [dostęp 20.02.2025].

39 A. Marco, *O erotismo punitivo e homossexual em André Ventura*, Sabado, Lisboa, 30.12.2019, <https://www.sabado.pt/portugal/detalhe/o-erotismo-punitivo-e-homossexual-em-andre-ventura> [dostęp 28.02.2025].

40 *André Ventura – Portugal’s ultra...*

41 Assembleia da República, *Registo de Interesses*, https://www.parlamento.pt/DeputadoGP/Paginas/RegInteresses_v5.aspx?BID=6535&leg=XV [dostęp 23.01.2025].

42 L.M. Ferreira, *Debate OE. Costa: Ventura esteve dos dois lados da barricada fiscal. Tem razão?*, Polígrafo, 29.04.2024, <https://poligrafo.sapo.pt/fact-check/debate-oe-costa-ventura-esteve-dos-dois-lados-da-barricada-fiscal-tem-razao/> [dostęp 22.02.2025].

43 *André Ventura – Portugal’s ultra...*

44 *Ibidem*.

45 L.M. Ferreira, *Portugueses concordam com acusações de André Ventura a ciganos*, Jornal Económico, 3.09.2017, <https://jornaleconomico.sapo.pt/noticias/portugueses-concordam-com-acusacoes-de-andre-ventura-a-ciganos-204722/> [dostęp 25.02.2025].

poselski (który przypadł liderowi partii)⁴⁶. Rok po uzyskaniu mandatu poselskiego lider partii CHEGA złożył do parlamentu oficjalny wniosek, który miałby zredukować liczbę parlamentarzystów z 230 do 100⁴⁷. Według Ventury parlament był zarządzany przez komisje w sposób niezgodny z konstytucją, prawami oraz gwarancjami jednostki. W listopadzie 2020 roku została nałożona na niego przez sąd kara grzywny w wysokości 400 euro za dyskryminację mniejszości romskiej. Ponadto Ventura miał wpłacić 3370 euro na organizację walczącą z dyskryminacją rasową. Lider partii oświadczył, iż takowej dotacji nie uiszczy, ponieważ nakaz taki „ogranicza wolność obywatela, członka parlamentu oraz lidera partii”⁴⁸. W grudniu 2020 roku Ventura wystąpił z wnioskiem o czasowe zawieszenie mandatu poselskiego w celu kandydowania w wyborach prezydenckich. Spotkało się to z odmową ze strony parlamentu portugalskiego. W związku z takim rozwojem wydarzeń Ventura wniósł wezwanie sądowe przeciw Zgromadzeniu Narodowemu oraz Ferro Rodriguesowi (pełnił on funkcję portugalskiego marszałka Sejmu w Portugalii) do Naczelnego Sądu Administracyjnego Portugalii⁴⁹.

Po rozpoczęciu przez Venturę kampanii wyborczej w 2020 roku liderka francuskiego Zgromadzenia Narodowego, Marine Le Pen, udzieliła oficjalnego poparcia dla kandydatury lidera partii CHEGA⁵⁰. Jednym z elementów jego kampanii była próba zdyskredytowania ówczesnego prezydenta Marcelo de Sousa poprzez pokazanie podczas debaty telewizyjnej z Sousą zdjęcia prezydenta przebywającego w ubogiej, czarnej dzielnicy Jamajki, w której dochodziło do walk z policją⁵¹. Ventura określił czarnoskóre osoby towarzyszące Sousie mianem „bandytów”, a jego oskarżył o sympatyzowanie z grupami przestępczymi⁵². Ostatecznie Ventura przegrał wybory prezydenckie, uzyskując 11,9% głosów wyborców.

46 T. Cabral, *Andre Ventura, Portugal's Far-right Chameleon*, Barron's, 10.03.2024, <https://www.barrons.com/news/andre-ventura-portugal-s-far-right-chameleon-f271c8fd> [dostęp 1.03.2025].

47 M. Lopes, *Propostas do Chega para tamanho do Governo e referendo sobre redução de deputados são inconstitucionais*, Público, 30.09.2020, <https://www.publico.pt/2020/09/30/politica/noticia/propostas-chega-tamanho-governo-referendo-reducao-deputados-sao-inconstitucionais-1933463> [dostęp 1.03.2025].

48 A. Lusa, *Estamos perante uma perseguição a um líder político. André Ventura recusa pagar multa que lhe foi imposta por discriminação étnica*, Observador, 22.12.2020, <https://observador.pt/2020/12/22/estamos-perante-uma-perseguiçao-a-um-lider-politico-andre-ventura-recusa-pagar-multa-que-lhe-foi-imposta-por-discriminacao-etnica> [dostęp 1.03.2025].

49 B. Marques, *André Ventura avança com intimação contra Assembleia da República e Ferro Rodrigues*, Jornal Económico, 31.12.2020, <https://jornaleconomico.sapo.pt/noticias/andre-ventura-avanca-com-intimacao-contras-assembleia-da-republica-e-ferro-rodrigues-682521> [dostęp 1.03.2025].

50 A. Lusa, *Presidenciais. André Ventura e Marine Le Pen juntos em Lisboa no início da campanha eleitoral*, Observador, 21.12.2020, <https://observador.pt/2020/12/21/presidenciais-ventura-e-le-pen-juntos-em-lisboa-no-inicio-da-campanha-eleitoral/> [dostęp 28.02.2025].

51 A. Lusa, *Relação de Lisboa confirma condenação de Ventura por ter chamado „bandidos” a família do bairro da Jamaica. Família está satisfeita*, Observador, 14.09.2021, <https://observador.pt/2021/09/14/relacao-de-lisboa-confirma-condenacao-de-ventura-por-ter-chamado-bandidos-a-familia/> [dostęp 28.02.2025].

52 *Ibidem*.

Należy zaznaczyć, iż mimo wielu kontrowersji związanych z liderem partii utrzymuje się on, z relatywnie dużym poparciem, na głównej scenie politycznej w Portugalii. Związane jest to z następującymi czynnikami: (1) poszukiwaniem przez portugalskie społeczeństwo alternatywy dla ówczesnego dwubiegunowego systemu partyjnego w kraju; (2) wykształceniem lidera oraz obecnością mass mediów portugalskich przed rozpoczęciem jego kariery politycznej; (3) umiejętnym wykorzystaniem problemów ekonomiczno-społecznych Portugalii w celu zdobycia większej ilości elektoratu wyborczego.

Wzrost znaczenia partii CHEGA – analiza wyników wyborów parlamentarnych z 2022 oraz 2024 roku

Partia André Ventury osiągnęła w wyborach parlamentarnych w 2022 roku wynik na poziomie 7,2% głosów. Przełożyło się to na wprowadzenie 12 posłów do Zgromadzenia Narodowego. Najwięcej głosów (co przełożyło się również na ilość mandatów poselskich) partia uzyskała w następujących okręgach wyborczych: Lizbona – 4, Porto – 2⁵³. W okręgach wyborczych Leiria, Faro, Braga, Aveiro, Setubal, Santarem partia uzyskała po jednym mandacie poselskim.

W wyborach z 2024 roku dane prezentują się podobnie, lecz z większym sukcesem partii. Okręgami wyborczymi z największą ilością głosów zostały: Lizbona – 9, Porto – 7⁵⁴. Jednak partia zdobyła również odpowiednio: 4 mandaty w okręgach Setubal oraz Braga; 3 mandaty w okręgach Aveiro, Faro, Santarem; 2 mandaty w okręgach Coimbra, Leiria oraz Viseu; 1 mandat w okręgach Açores, Madeira, Vila Real, Viana do Castelo, Portagalre, Guarda, Evora, Castelo Branco oraz Beja⁵⁵.

Partia uzyskała najwięcej mandatów w dwóch głównych ośrodkach miejskich w kraju – Lizbonie i Porto. Należy zaznaczyć, iż CHEGA cieszyła się popularnością w dystryktach, w których dwa lata wcześniej nie uzyskała żadnego mandatu poselskiego. W okręgach wyborczych, w których partia uzyskała po 1 mandacie wyborczym w 2022 roku, zwiększyła swój wynik do 3 oraz 4 mandatów dwa lata później. Daje to wzrost popularności na poziomie 300-400%.

Zakończenie

System partyjny Portugalii od czasu demokratyzacji państwa przechodził przez różne etapy rozwoju. Od samego początku obecne na nim były partie skrajnie prawicowe. Ich postulaty, jak również metody działania, uległy zmianom wraz z upływem lat. Żadna z nich jednak nie osiągnęła takiego wzrostu popularności oraz siły politycznej

53 Eleições Legislativas 2024, *Strona Główna*, <https://www.eleicoes.mai.gov.pt/legislativas2024/resultados/territorio-nacional> [dostęp 26.01.2025].

54 *Ibidem*.

55 *Ibidem*.

w Zgromadzeniu Narodowym jak partia CHEGA André Ventury. Założona przez byłego członka partii socjalistycznej, prawnika, w kwietniu 2019 roku, przez pięć lat urosła z rangi partii o marginalnym poparciu do ugrupowania politycznego, które jest trzecią co do liczby posłów w parlamencie siłą polityczną. Aby zrozumieć fenomen sukcesu partii CHEGA, należy wskazać partię socjalistyczną oraz socjaldemokratyczną, które zawiązały koalicję z mniejszymi partiami. Doprowadziło to do powstania większej dwubiegunowości sceny politycznej w Portugalii, prowadząc do wykreowania ugrupowania politycznego CHEGA jako siły niewiążącej się z żadną z dwóch głównych partii politycznych. Następnymi czynnikami, które zapewniły partii popularność na scenie politycznej, są: postulaty dotyczące uproszczenia systemu podatkowego, skupienie uwagi na dobrobycie Portugalczyków pochodzących z części kontynentalnej, propozycja rozwiązania problemu rosnących cen mieszkań czy opieki zdrowotnej⁵⁶. Partia niejako znajduje niszę wyborczą, głosząc przywołane hasła oraz trafnie identyfikując problemy państwa portugalskiego w trzeciej dekadzie XXI wieku. Portugalczycy deklarują, iż coraz bardziej dotkliwe stają się dla nich: niewydolność systemu opieki zdrowotnej, imigracja, system podatkowy, korupcja, rosnące ceny najmu oraz wpływająca na to inflacja⁵⁷. Partia, udzielając „prostych” odpowiedzi (uproszczenie systemu podatkowego, tańsze mieszkania dla młodych osób, walka z imigracją) na „trudne” problemy (służba zdrowia, imigracja, system podatkowy itp.), zdobywa popularność ludzi znużonych powielaniem utartych schematów przez poprzednie partie rządzące. Tworzy to schemat, w którym nowa partia, głosząca pozytywne postulaty z punktu widzenia państwa oraz obywateli, z liderem, który nie jest kojarzony z żadną główną siłą polityczną, staje się ugrupowaniem politycznym, które po pięciu latach od utworzenia ma realny wpływ na decyzyjność w państwie.

Bibliografia

- A construção da Democracia (1974-1976)*, <https://app.parlamento.pt/comunicar/V1/202104/72/artigos/art2.html> [dostęp 11.01.2025].
- André Ventura – *Portugal's ultra-right nationalist*, Table Briefings, 13.08.2024, <https://table.media/en/europe/heads/andre-ventura-portugals-ultra-right-nationalist> [dostęp 28.02.2025].
- Assembleia da República, *Registo de Interesses*, https://www.parlamento.pt/DeputadoGP/Paginas/RegInteresses_v5.aspx?BID=6535&leg=XV [dostęp 23.01.2025].
- Barroso M.C.L.B., *O espaço do crime na informação da CMTV: a exploração do voyeurismo na televisão sensacionalista*, Politécnico de Lisboa Lizbona 2022.
- Belluomini T., *Chega: a trajetória do partido português de extrema-direita que pode mudar o rumo político do país*, Mundo, 11.03.2024, https://www.terra.com.br/noticias/mundo/cheqa-a-trajetoria-do-partido-portugues-de-extrema-direita-que-pode-mudar-o-rumo-politico-do-pais,sboab8082201ffb24d2976e21e87a3b6c7e0kxz2l.html#google_vignette [dostęp 20.02.2025].

56 M.A.M. Esteves, *Os partidos populistas de direita radical e a „ideologia de género”: o caso do Chega*, Universidade do Minho, Braga 2022.

57 Statista, *Public opinion about the principal current issue in Portugal in 2025*, <https://www.statista.com/statistics/1446800/portugal-main-problem-in-the-country/> [dostęp 26.01.2025].

- Cabral T., *Andre Ventura, Portugal's Far-right Chameleon*, Barron's, 10.03.2024, <https://www.barrons.com/news/andre-ventura-portugal-s-far-right-chameleon-f271c8fd> [dostęp 1.03.2025].
- Chang de Almeida F., *A direita radical em Portugal: da Revolução dos Cravos à era da internet*, Estudos Ibero-Americanos, „Porto Alegre” 2015, nr 41(1).
- CHEGA, *Strona Główna*, <https://partidochega.pt> [dostęp 19.01.2025].
- Chiappa C., *Chega: 5 things to know about Portugal's surging far-right party*, Politico 12.03.2024, <https://www.politico.eu/article/5-things-portugal-surg-ing-far-right-party-chega-ventura/> [dostęp 26.01.2025].
- Costa J.M.D., *O Partido Nacional Renovador: a nova extrema-direita na democracia portuguesa*, „Análise Social” 2011, nr 46(201).
- Deloy C., *Marcelo Rebelo de Sousa is re-elected President of the Republic of Portugal in the first round*, Robert Schuman Foundation, 2021.
- Eleições Legislativas 2024, *Strona Główna*, <https://www.eleicoes.mai.gov.pt/legislativas2024/resultados/territorio-nacional> [dostęp 26.01.2025].
- Esteves M.A.M., *Os partidos populistas de direita radical e a „ideologia de género”: o caso do Chega*, Universidade do Minho, Braga 2022.
- Ferreira L.M., *Debate OE. Costa: Ventura esteve dos dois lados da barricada fiscal. Tem razão?*, Polígrafo, 29.04.2024, <https://poligrafo.sapo.pt/fact-check/debate-oe-costa-ventura-estevedos-dois-lados-da-barricada-fiscal-tem-razao/> [dostęp 22.02.2025].
- Ferreira L.M., *Portugueses concordam com acusações de André Ventura a ciganos*, Jornal Económico, 03.09.2017, <https://jornaleconomico.sapo.pt/noticias/portugueses-concordam-com-acusacoes-de-andre-ventura-a-ciganos-204722/> [dostęp 25.02.2025].
- Kosowska-Gąsoł B., *System partyjny Portugalii*, [w:] B. Kosowska-Gąsoł (red.), *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, Kraków 2010.
- Lopes M., *Propostas do Chega para tamanho do Governo e referendo sobre redução de deputados são inconstitucionais*, Público, 30.09.2020, <https://www.publico.pt/2020/09/30/politica/noticia/propostas-chega-tamanho-governo-referendo-reducao-deputados-sao-inconstitucionais-1933463> [dostęp 1.03.2025].
- Luis Montenegro appointed Portugal's prime minister, Le Monde, 21.03.2024, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/03/21/luis-montenegro-appointed-portugal-s-prime-minister_6640286_4.html [dostęp 20.02.2025].
- Lusa A., *Estamos perante uma perseguição a um líder político. André Ventura recusa pagar multa que lhe foi imposta por discriminação étnica*, Observador, 22.12.2020, <https://observador.pt/2020/12/22/estamos-perante-uma-perseguiacao-a-um-lider-politico-andre-ventura-recusa-pagar-multa-que-lhe-foi-imposta-por-discriminacao-etnica> [dostęp 1.03.2025].
- Lusa A., *Europol alerta: há três grupos de extrema-direita ativos em Portugal*, 27.06.2019, <https://rr.sapo.pt/noticia/pais/2019/06/27/europol-alerta-ha-tres-grupos-de-extrema-direita-ativos-em-portugal/156074/> [dostęp: 27.01.2025].
- Lusa A., *Presidenciais. André Ventura e Marine Le Pen juntos em Lisboa no início da campanha eleitoral*, Observador, 21.12.2020, <https://observador.pt/2020/12/21/presidenciais-ventura-e-le-pen-juntos-em-lisboa-no-inicio-da-campanha-eleitoral/> [dostęp 28.02.2025].
- Lusa A., *Relação de Lisboa confirma condenação de Ventura por ter chamado „bandidos” a família do bairro da Jamaica. Família está satisfeita*, Observador, 14.09.2021, <https://observador.pt/2021/09/14/relacao-de-lisboa-confirma-condenacao-de-ventura-por-ter-chamado-bandidos-a-familia/> [dostęp 28.02.2025].
- Lusa A., *Votação no Chega provocada pelo descontentamento dos eleitores, diz politólogo*, Observador, Lizbona, 12.03.2024, <https://observador.pt/2024/03/12/votacao-no-chega-provocada-pelo-descontentamento-dos-eleitores-diz-politologo/> [dostęp 22.01.2025].
- Madeira B., *As direitas radicais portuguesas no pós-25 de Abril: ideias, representações e discurso (1974-1982)*, „Locus: Revista de História” 2023, nr 29(1).

- Marchi R., *Portugal y la derecha radical: otra «excepción» que cae*, „Nueva Sociedad” 2022, nr 300, <https://nuso.org/articulo/portugal-derecha-radical/> [dostęp 20.01.2025].
- Marco A., *O erotismo punitivo e homossexual em André Ventura*, Sabado, Lisboa, 30.12.2019, <https://www.sabado.pt/portugal/detalhe/o-erotismo-punitivo-e-homossexual-em-andre-ventura> [dostęp 28.02.2025].
- Marques B., *André Ventura avança com intimação contra Assembleia da República e Ferro Rodrigues*, Jornal Económico, 31.12.2020, <https://jornaleconomico.sapo.pt/noticias/andre-ventura-avanca-com-intimacao-contra-assembleia-da-republica-e-ferro-rodrigues-682521> [dostęp 1.03.2025].
- Movimento de Ação Nacional*, RTP Arquivos, 18.01.1994, <https://arquivos.rtp.pt/conteudos/movimento-de-acao-nacional/> [dostęp: 15.01.2025].
- Portugal – 2025 general election*, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/portugal/> [dostęp 22.01.2025].
- Ricardo C.F., *The Rise of Portugal's Far Right Is a Wake-Up Call*, Jacobin, 02.03.2022, <https://jacobin.com/author/ricardo-cabral-fernandes> [dostęp 20.01.2025].
- Rittelmeyer Y.S., Ramirez E.G., *The Portuguese Parliament and EU affairs*, Lizbona 2021.
- Santos N.F., *Tese de doutoramento de André Ventura critica „populismo penal” e „estigmatização de minorias”*, Público, 2.11.2019, <https://www.publico.pt/2019/11/02/politica/noticia/tese-doutoramento-andre-ventura-critica-aproveitamento-politico-vontade-punicao-1892226> [dostęp 20.02.2025].
- Słownik polsko-portugalski*, Level Traiding, 2015.
- Statista, *Public opinion about the principal current issue in Portugal in 2025*, <https://www.statista.com/statistics/1446800/portugal-main-problem-in-the-country/> [dostęp 26.01.2025].
- Walker N., *Portugal: 2022 general election*, House of Commons Library, Londyn 2022.

Development of ultra-right parties using the CHEGA party as an example during Portugal's 2024 general elections

ABSTRACT: The party system in Portugal, has represented a democratic state for 51 years. After the overthrow of the right-wing dictatorship in 1974, political pluralism took hold. This also meant the return of far-right parties seeking to regain at least some power. None of these parties achieved a result in parliamentary elections like the CHEGA party, founded in 2019. This article is intended to provide an overview of the political background for far-right parties in Portugal, the history of the party, its founding, the profile of its leader, and to analyse the result of the 2024 parliamentary elections. The research was carried out on the basis of analysis of numerous Portuguese-language articles (scientific as well as journalistic), data from surveys conducted in Portugal and materials from the official websites of Portuguese government institutions. The subject of the study was the development of the far-right Portuguese party, which is gaining increasing popularity in the third decade of the 21st century, along with parties such as Vox and Rassemblement National. The results of researches provided results which show both the country's economic and social problems and the appropriate political branding by the party and its leader, from its inception, were responsible for the party's success.

KEYWORDS: CHEGA, ultra-right, racism, elections, National Assembly

Jakub PANKIEWICZ – student trzeciego roku kierunku politologia na Uniwersytecie Zielonogórskim. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się na problematyce państw Półwyspu Iberyjskiego, ze szczególnym uwzględnieniem procesów rozwoju systemów partyjnych w Portugalii i Hiszpanii, a także uwarunkowań geopolitycznych Madrytu i Lizbony.